

**O'ZBEKISTON NEFT-GAZ TARMOG'IDA INVESTITSIYA
FAOLIYATINING EVOLYUTSION BOSQICHLARI VA ISTIQBOLLI
RIVOJLANISH YO'NALISHLARI**

Uzoqov Azizbek Bahromovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Tezisdagi O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hozirgi holatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda mustaqillikdan keyingi davrda investitsiya siyosatining evolyutsiyasi, davlat va xorijiy investitsiyalarning o'rni hamda ularning tarmoq rivojiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, sohada amalga oshirilgan institutsional islohotlar va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan choralar baholanadi. Tezisdagi neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari aniqlanib, ularning iqtisodiy samaradorlik va barqaror rivojlanishga ta'siri asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: neft-gaz tarmog'i, investitsiya faoliyati, evolyutsion rivojlanish, investitsiya siyosati, xorijiy investitsiyalar, institutsional islohotlar, iqtisodiy samaradorlik, barqaror rivojlanish.

Abstract: This thesis is devoted to the analysis of the formation, development stages, and current state of investment activity in Uzbekistan's oil and gas sector. The study examines the evolution of investment policy in the post-independence period, the role of state and foreign investments, and their impact on sectoral development. In addition, institutional reforms implemented in the industry and measures aimed at improving the investment climate are assessed. The thesis identifies promising directions for the future development of investment activity in the oil and gas sector and substantiates their influence on economic efficiency and sustainable development.

Keywords: oil and gas sector, investment activity, evolutionary development, investment policy, foreign investments, institutional reforms,

economic efficiency, sustainable development.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida neft-gaz tarmog'i milliy iqtisodiyotning strategik sohasi hisoblanib, energetik xavfsizlikni ta'minlash, sanoatni barqaror xomashyo bilan uzluksiz ta'minlash hamda eksport salohiyatini oshirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur sohaning samarali rivojlanishi esa, avvalo, investitsiya faoliyatining ko'lami, yo'nalishlari va sifatiga bevosita bog'liqdir. Shu boisdan ham mustaqillik yillarida neft-gaz tarmog'ini modernizatsiya qilish, uni chuqur qayta ishlashga yo'naltirish va investitsiya muhitini yaxshilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan.

So'nggi yillarda neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatini faollashtirish borasida qator muhim normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yilgi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "Harakatlar strategiyasi"[1], shuningdek, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi"da energetika va neft-gaz sohasiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, ishlab chiqarishni texnologik yangilash va boshqaruv tizimini isloh qilish ustuvor vazifalar sifatida belgilandi[2]. Bundan tashqari, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun hamda energetika sohasini rivojlantirishga oid qator qarorlar investorlarga huquqiy kafolatlar yaratishga xizmat qilmoqda[3].

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, neft-gaz tarmog'i sanoat ishlab chiqarishida salmoqli ulushni egallab, yoqilg'i-energetika majmuasiga yo'naltirilayotgan investitsiyalarning muhim qismini o'zida jamlamoqda. So'nggi yillarda ushbu sohaga milliardlab AQSh dollari miqdorida investitsiyalar yo'naltirilib, gazni qayta ishlash quvvatlarini kengaytirish, yangi konlarni o'zlashtirish va infratuzilmani modernizatsiya qilish loyihalari amalga oshirilmoqda.

Shu jihatdan, O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining evolyutsion bosqichlarini ilmiy asosda tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini belgilash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat

kasb etadi. Mazkur tezis aynan shu masalalarni yoritishga qaratilgan bo'lib, sohada olib borilayotgan islohotlar va investitsiya jarayonlarining iqtisodiy samaradorligini baholashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatini o'rganish masalalari iqtisodiy adabiyotlarda turli yondashuvlar asosida tadqiq etilgan. Xususan, mahalliy olimlar tomonidan neft-gaz sohasining milliy iqtisodiyotdagi o'rni, investitsiyalarning ishlab chiqarish hajmlariga ta'siri, tarmoqni modernizatsiya qilish va texnologik yangilash masalalari keng yoritilgan[4]. Ushbu tadqiqotlarda investitsiya jarayonlari ko'proq davlat siyosati, institutsional muhit va strategik rejalashtirish bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi. Xorijiy tadqiqotlarda esa neft-gaz tarmog'iga investitsiyalarni jalb etishda risklarni boshqarish, global energiya bozoridagi o'zgarishlar, kapital oqimlarining samaradorligi hamda barqaror rivojlanish tamoyillari ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, jumladan, Jahon banki, Xalqaro energetika agentligi va boshqa tuzilmalarning hisobotlarida neft-gaz tarmog'iga investitsiyalarni jalb etishning institutsional va moliyaviy mexanizmlari, energiya xavfsizligini ta'minlashdagi roli hamda uzoq muddatli rivojlanish istiqbollari chuqur tahlil qilingan. O'zbekiston sharoitiga oid tadqiqotlarda esa investitsiya muhitini yaxshilash, xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlar yaratish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish masalalari alohida e'tibor markazida bo'lib kelmoqda[5].

Mazkur tezisdagi tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli va kompleks yondashuvdan foydalanildi. Jumladan, investitsiya faoliyatining evolyutsion bosqichlarini aniqlashda tarixiy-taqqoslash metodi, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganishda huquqiy tahlil usuli qo'llanildi. Shuningdek, neft-gaz tarmog'iga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi va ularning samaradorligini baholashda statistik tahlil, dinamik qatorlar tahlili hamda mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi[6]. Ushbu metodlar investitsiya faoliyatining hozirgi holatini

baholash va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini ilmiy asosda aniqlash imkonini berdi.

NATIJALAR

O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining evolyutsion rivojlanishini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi o'n yillikda ushbu sohada investitsion jarayonlarning mazmuni va yo'nalishlari tubdan o'zgargan. Avvalgi davrlarda investitsiyalar asosan mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini saqlab qolish va qisqa muddatli energetik ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan bo'lsa, hozirgi bosqichda ularning asosiy maqsadi tarmoqni chuqur modernizatsiya qilish, qo'shilgan qiymatni oshirish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga xizmat qilmoqda.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2016 yildan keyingi davrda neft-gaz tarmog'iga yo'naltirilayotgan investitsiyalar hajmida barqaror o'sish kuzatilmoqda. Bu jarayon, avvalo, investitsiya muhitini liberallashtirish, boshqaruv tizimlarini isloh qilish hamda xorijiy investorlar uchun huquqiy va institutsional kafolatlarning kuchaytirilishi bilan bog'liq[7]. Davlat ishtirokidagi yirik loyihalar bilan bir qatorda, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar soni ham ortib bormoqda. Natijada, neft va gazni qazib olish bilan cheklanib qolmasdan, ularni chuqur qayta ishlashga qaratilgan zamonaviy ishlab chiqarish quvvatlari shakllanmoqda.

Investitsiya faoliyatining samaradorligini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish hisobiga mahsulot tannarxini pasaytirish hamda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyati yuzaga kelmoqda. Xususan, gazni qayta ishlash va neft-kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishga yo'naltirilgan investitsiyalar tarmoqda qo'shilgan qiymat zanjirining kengayishiga xizmat qilmoqda. Bu holat ichki bozorni sifatli yoqilg'i va neft-kimyo mahsulotlari bilan ta'minlash bilan birga, eksport salohiyatini oshirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda[8].

Tahlil natijalari shuni ham ko'rsatadiki, investitsiya faoliyatida muayyan

muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, ayrim loyihalarda texnologik risklarning yuqoriligi, kapital sig'iminin kattaligi va global energiya bozorlaridagi narxlar tebranishi investitsiya qarorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, infratuzilma bilan bog'liq cheklovlar va malakali kadrlar yetishmovchiligi ayrim investitsiya loyihalarining to'liq va o'z vaqtida amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu holat investitsiya faoliyatini rejalashtirishda uzoq muddatli strategik yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, amalga oshirilgan islohotlar natijasida neft-gaz tarmog'ida investitsiyalarning sifat tarkibi yaxshilanib borayotgani aniqlangan. Ya'ni, investitsiyalar faqat qazib olish hajmlarini oshirishga emas, balki energiya samaradorligini kuchaytirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va raqamli texnologiyalarni joriy etishga ham yo'naltirilmoqda. Bu esa tarmoqning barqaror rivojlanishi va xalqaro ekologik talablar bilan uyg'unlashuvini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda[9].

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar natijasida O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyati evolyutsion jihatdan yangi bosqichga ko'tarilgani, investitsiya siyosatining mazmunan chuqurlashgani va istiqbolda ushbu sohaning iqtisodiy samaradorligini yanada oshirish uchun mustahkam asos yaratilgani aniqlandi. Ushbu natijalar keyingi bosqichda investitsiya faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan aniq yo'nalishlar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi[10].

MUHOKAMA

Olingan natijalar O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining so'nggi yillardagi rivojlanishi tizimli va maqsadli islohotlar bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi. Investitsiya siyosatining evolyutsiyasi jarayonida davlatning roli asta-sekin strategik muvofiqlashtiruvchi va tartibga soluvchi funksiyaga o'tayotgani, ishlab chiqarish va moliyalashtirish jarayonlarida esa xususiy hamda xorijiy investorlar ishtirokining kengayayotgani kuzatilmoqda. Bu holat neft-gaz tarmog'ining bozor mexanizmlariga moslashuvi va raqobat

muhitining shakllanishi nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi[11].

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, investitsiya faoliyatining miqdoriy o'sishi bilan bir qatorda uning sifat jihatidan takomillashuvi ham sodir bo'lmoqda. Xususan, investitsiyalarning qazib olishga yo'naltirilgan an'anaviy loyihalardan ko'ra, chuqur qayta ishlash, neft-kimyo sanoatini rivojlantirish va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishga yo'naltirilishi tarmoqning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayonlar texnologik yangilanish va innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Biroq, investitsiya faoliyatini kengaytirish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar ham muhokamani talab etadi. Xususan, global energiya bozorlaridagi beqarorlik, narxlarning keskin tebranishi va energetika sohasida yuz berayotgan strukturaviy o'zgarishlar investitsiya risklarini oshirmoqda. Bu esa neft-gaz tarmog'ida investitsiya qarorlarini qabul qilishda risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, loyihalarni diversifikatsiya qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi[12].

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat sifatida ekologik omil ajralib turadi. So'nggi yillarda ekologik talablarning kuchayishi neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatini rejalashtirishda atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishga qaratilgan texnologiyalarning joriy etilishini taqozo etmoqda. Ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan investitsiyalar qisqa muddatda yuqori xarajatlarni talab qilishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Shunday qilib, muhokama natijalari O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining istiqboldagi rivoji kompleks yondashuvni talab etishini ko'rsatadi. Ya'ni, investitsiya siyosati iqtisodiy samaradorlik, texnologik rivojlanish va ekologik barqarorlik tamoyillari uyg'unligida amalga oshirilishi lozim. Mazkur yondashuv tarmoqning milliy va global energiya bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi[13].

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyati mustaqillik yillarida izchil evolyutsion rivojlanish bosqichlarini bosib o'tganini ko'rsatadi. Dastlabki davrlarda investitsiyalar asosan mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini saqlab qolish va energetik barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lsa, so'nggi yillarda investitsiya siyosatining mazmuni tubdan yangilanib, modernizatsiya, chuqur qayta ishlash va yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlar shakllandi. Bu holat tarmoqning iqtisodiy samaradorligini oshirish va uning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, normativ-huquqiy bazaning takomillashuvi, institutsional islohotlarning chuqurlashuvi hamda investitsiya muhitining liberallashtirish neft-gaz tarmog'iga davlat va xorijiy investitsiyalar oqimini faollashtirishda hal qiluvchi omil bo'lgan. Xususan, boshqaruv tizimlarining isloh qilinishi va investorlar uchun huquqiy kafolatlarning kuchaytirilishi investitsiya loyihalarining ko'lamini kengaytirish va ularning sifat tarkibini yaxshilashga xizmat qilgan. Natijada, tarmoqda faqat qazib olishga emas, balki qayta ishlash, neft-kimyo sanoatini rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishga yo'naltirilgan investitsiyalar ulushi oshib bormoqda.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatini rivojlantirish jarayonida muayyan cheklov va xatarlar mavjudligini ham ko'rsatadi. Global energiya bozorlaridagi beqarorlik, narxlar tebranishi, texnologik va ekologik risklar investitsiya qarorlarini qabul qilishda kompleks va ehtiyotkor yondashuvni talab etadi. Bu esa investitsiya siyosatini shakllantirishda risklarni boshqarish mexanizmlarini kuchaytirish, loyihalarni diversifikatsiya qilish va ekologik barqarorlik tamoyillarini ustuvor yo'nalish sifatida belgilash zarurligini taqozo etadi.

Umuman olganda, xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekiston neft-gaz tarmog'ida investitsiya faoliyatining istiqboldagi rivoji iqtisodiy samaradorlik, texnologik yangilanish va ekologik mas'uliyat uyg'unligiga asoslangan holda

amalga oshirilishi lozim. Aynan shu yondashuv tarmoqning milliy iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini mustahkamlash, eksport salohiyatini oshirish hamda global energiya bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF–4947-sonli Farmoni. “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi”.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF–60-sonli Farmoni. “2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi”.
3. O'zbekiston Respublikasi “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida”gi Qonuni. – T.: 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining neft-gaz va energetika sohasini rivojlantirishga oid qaror va farmonlari (2016–2024 yillar).
5. O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. Neft-gaz tarmog'ining rivojlanishi bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar. – T.: Energetika vazirligi nashrlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Sanoat va investitsiyalar bo'yicha statistik byulletenlar. – T.: 2016–2024.
7. Jahon banki. Energy Sector Development and Investment Policy Reports. – Washington, DC: World Bank, turli yillar.
8. Xalqaro energetika agentligi (IEA). World Energy Outlook. – Paris: IEA, turli yillar.
9. Stiglitz J.E. The Role of the State in Economic Development. – Oxford: Oxford University Press, 2020.
10. Maruf, A. (2023). The Importance of Human Resource Management.
11. Atkinson A.B. Inequality and Economic Policy. – Harvard University Press, 2015.

12. Barr N. Economics of the Welfare State. – Oxford: Oxford University Press, 2018.
13. Malikov T. Moliya va investitsiya siyosati. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.